

Borawska, Teresa

Rodzina Giesów w Gdańsku w XV i na początku XVI wieku

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 9 (58), 133-144

1973

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zakład Historii Średniowiecznej

Teresa Borawska

RODZINA GIESÓW W GDAŃSKU W XV I NA POCZĄTKU XVI WIEKU

Zarys treści. Giesowie na terenie Rzeszy niemieckiej — emigracja do miast nadbałtyckich. Pierwsi Giesowie w Gdańsku (XIV/XV w.). Bracia Albrecht i Tideman Giesowie z Unny obywatelami Głównego Miasta Gdańska (lata dwudzieste XV w.), ich działalność handlowa. Potomkowie Tidemana Giesego, koligacje z rodzinami gdańskich patrycjuszów. Albrecht Giese (ur. ok. 1450 r.), jego potomstwo. Tideman Giese (1480—1550) biskup chełmiński i warmiński. Nobilitacja rodziny Giesów.

Dzieje gdańskiej rodziny Giesów badał już Artur Giese, ale ograniczył się on tylko do przekazania podstawowych danych biograficznych poszczególnych jej przedstawicieli żyjących w tym mieście do połowy XVIII w.¹ Zaistniała więc potrzeba uzupełnienia i uściślenia opublikowanych informacji przede wszystkim o początkowym okresie działalności Giesów w Gdańsku. Tuż po przybyciu do tego miasta z Unny (Westfalia), zajmowali się oni jeszcze handlem kramarskim, ale w bardzo krótkim czasie weszli w szeregi patrycjatu. Ukazanie kolejnych szczebli w karierze Giesów umożliwiło w pewnym stopniu odsłonięcie mechanizmów, które zdecydowały o ich szybkim awansie społecznym.

Nie udało się wyświetlić dokładnie początkowych losów tej rodziny. Nazwisko Giese pojawiło się już we wczesnym średniowieczu². W XIII i XIV w. Giesowie zamieszkiwali niemal całą Rzeszę niemiecką. Spoty-

¹ A. Giese, *Die Danziger Patrizierfamilie Giese*, Danziger familiengeschichtliche Beiträge, H. 2, Danzig 1934, s. 111—121; H. 3, Danzig 1938, s. 6.

² W średniowieczu pisownia tego nazwiska była różnorodna: Ghize, Ghyze, Ghysen, Ghysonis, Gryze, Giise, Gijse, Gise, Gisen, Giso, Gyeze, Gyse, Gysen, Gyser, Gysi, Gyze, itp. W tekście artykułu konsekwentnie przyjęto formę „Giese”. Nazwisko Giese powstało z imienia o tym samym brzmieniu, W. Fleischer, *Die deutschen Personennamen Geschichte, Bildung und Bedeutung*, Berlin 1968, s. 100; por. H. Bahlow, *Deutsches Namenbuch*, Neumünster in Holstein 1933, s. 32.

kamy ich wśród chłopów, jak i w szeregach rycerstwa, jednak najwięcej przekazów źródłowych dotyczy rodzin mieszczańskich. Wymieniano Giesów jako mieszkańców Lüneburga, Frankfurtu nad Menem, Tangermünde (Stara Marchia), Zerbst, najczęściej jednak wśród obywateli miast nadmorskich: Hamburga, Lubeki, Stralsundu i Wismaru³. Zazwyczaj jako drobni lub średniozamożni kupcy, poczynając od połowy XIV stulecia, osiedlali się w miastach hanzeatyckich położonych w basenie Morza Bałtyckiego⁴. Dotarli oni nawet daleko na wschód — do Rewla⁵, a w drugiej połowie XV w. bliżej nieznany Giese mieszkał na wyspie Wisby⁶, ale zasadniczy kierunek ich ekspansji wiódł wzdłuż południowego brzegu Bałtyku.

Już w 1342 r. na zamku w Rogoźnie koło Grudziądza przebywał brat zakonny Eberhard Giese⁷. W 1380 i 1390 r. przyjęto do prawa Starego Miasta Braniewa kolejno Bernta i Andrzeja Giese, a w 1433 r., zapewne jeden z ich potomków, Henryk Giese został ławnikiem⁸. Przekaz źródłowy z 1397 r. wymienia kupca Joriana Giese z Kołobrzegu⁹, a w XIV i XV w. Giesowie mieszkali także w Elblągu¹⁰ i Toruniu¹¹. Wiadomo też, że

³ Biblioteka PAN w Gdańsku (cyt. PAN Gd.), Ms. 602, fol. 35v. oraz Ms. 604, fol. 61; *Hanserecesse* (cyt. HR), Abt. I, Bd. 1—3, Leipzig 1870—1875, zob. indeksy; HR, Abt. II, Bd. 4, Leipzig 1883, nr 476; *Hansisches Urkundenbuch* (cyt. HU), Bd. 5, Leipzig 1899, nr 721; HU, Bd. 6, Leipzig 1905, nr 1052; R. Klempin, G. Kratz, *Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*, Berlin 1863, s. 41, 50, 69, 78—79; *Regesten der Urkunden des Herzoglichen Haus- und Staatsarchiv zu Zerbst aus den Jahren 1401—1500*, wyd. H. Wäsche, Dessau 1909, s. 501, 535; H. Bahlow, op. cit., s. 32; A. v. Brandt, *Regesten der Lübecker Bürgertestamente des Mittelalters*, Lübeck 1964, Bd. 1, s. 103; A. Reimpell, *Die Lubecker Personennamen unter besonderer Berücksichtigung der Familiennamenbildung bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, Lübeck (1929), s. 7.

⁴ O emigracji ludności niemieckiej na wschód, zob. H. Samsonowicz, *Późne średniowiecze miast nadbałtyckich*, Warszawa 1968, s. 73—104. i zebrana tam obfita literatura.

⁵ HR, Abt. I, Bd. 6, Leipzig 1889, nr 281; HR, Abt. I, Bd. 8, nr 769, 770, 1099; HR, Abt. II, Bd. 2, Leipzig 1878, nr 329, 428, 555, 706, 707.

⁶ HU, Bd. 10, Leipzig 1907, nr 571 i 586.

⁷ A. Giese, op. cit., s. 112.

⁸ *Codex diplomaticus Warmiensis*, Bd. 4 (Monumenta Historiae Warmiensis, Bd. 9), Braunschweig 1935, s. 27, 28, 566, 610, 627.

⁹ HU, Bd. 5, nr 254.

¹⁰ HR, Abt. I, Bd. 2, Leipzig 1872, nr 343—346; HR, Abt. I, Bd. 3, Leipzig 1875, nr 201, 202, 448; HR, Abt. I, Bd. 4, Leipzig 1877, nr 179.

¹¹ *Liber scabinorum veteris civitatis Thorunensis 1363—1428*, wyd. K. Kaczmarczyk, Toruń 1936, nr 900, 937, 1462, 1718, 1784, 1814, 1861, 1882, 1924; HR, Abt. I, Bd. 8, Leipzig 1897, nr 199. Por. A. Semrau, *Katalog der Geschlechter*

w XV w. Wincenty Giese pełnił funkcję marszałka na dworze księcia mazowieckiego¹². Trudno jednak ustalić, czy był on spokrewniony z Balzerem (Baltazarem?) Giese żyjącym w Warszawie w 1 poł. XVI stulecia¹³.

Pierwsze informacje dotyczące pobytu Giesów w Gdańsku sięgają końca XIV w. Bliżej nieznanymi przedstawicielami tej rodziny obsługiwał w tym czasie wagę miejską¹⁴. Być może do jego potomków należałoby zaliczyć Klause (Claus, Claves), Bertolda i Henryka Giese zajmujących się handlem w tym mieście¹⁵, jak również Wawrzyńca Giese, który w 1418 r. wpiisał się do metryki uniwersyteckiej w Erfurcie¹⁶.

Trudno jest dziś ustalić, czy łączyły ich jakieś więzy rodzinne z Giesami z Unny, którzy przybyli do Gdańska w drugim dziesięcioleciu XV w. Na podstawie dostępnych danych nie można również dowodzić o istnieniu jakichkolwiek koligacji pomiędzy wymienionymi wyżej Giesami zamieszkującymi szereg miast niemieckich. Wydaje się jednak pewne, że bezimienny Giese z Wisby był spokrewniony z gdańskimi patrycjuszami¹⁷, którzy z kolei utrzymywali najprawdopodobniej bliższe kontakty z Giesami ze Starego Miasta Warszawy¹⁸.

Założyciel gdańskiej rodziny Giesów pochodził z Unny. Miasto to należało wprawdzie do Hanzy, ale ze względu na swe położenie geograficzne i sąsiedztwo Dortmundu i Soest nie odgrywało większej roli. Władze Unny starały się usilnie wraz z innymi mniejszymi miastami (np. Hamm, Kamen, Iserlohn, Lünen) o wzmocnienie swojej pozycji gospodarczej. Jesz-

der Schöffenbank und des Ratsstuhls in der Altstadt Thorn 1233—1602, Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn, H. 46, Thorn 1938, s. 40; A. Giese, op. cit., s. 113; M. Gumowski, *Herbarz patrycjatu toruńskiego*, Toruń 1970, s. 64—65.

¹² M. Gumowski, op. cit., s. 64.

¹³ Balzer Giese urodził się we Frankfurcie n. Menem w 1466 r., a zmarł w Warszawie w 1536 r. (A. Giese, op. cit., s. 112). Przypuszczalnie z tej rodziny pochodziła Barbara Giese (Gizanka) metresa króla Zygmunta Augusta, Z. Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellonów*, Warszawa 1968, s. 143—145.

¹⁴ *Scriptores Rerum Prussicarum* (cyt. SRP), wyd. Th. Hirsch, M. Toepfen, E. Strehlke, Bd. 4, Leipzig 1870, s. 352.

¹⁵ HR, Abt. II, Bd. 4, nr 349; HR, Abt. II, Bd. 7, Leipzig 1892, nr 493; HU, Bd. 6, nr 900; HU, Bd. 7, Weimar 1939; nr 767; HU, Bd. 8, Leipzig 1899, nr 721.

¹⁶ M. Perlbach, *Prussia scholastica: Die Ost- und Westpreussen auf den mittelalterlichen Universitäten*, Leipzig 1895, s. 132.

¹⁷ HU, Bd. 10, nr 571, 586.

¹⁸ Przypuszczenie to potwierdzają kontakty Tidemana Giesego (ur. około 1445, zm. 1505 r.) z radą Starego Miasta Warszawy (Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Oddział Terenowy w Toruniu (cyt. AT), Kat. II—IX, 3, s. 116—117, 118) jak również wpis w 1591 r. Baltazara Giesego rajcy warszawskiego do bractwa św. Jerzego w Gdańsku (Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Gdańsku (cyt. WAP Gd.), 300, R/Bb, 5¹, s. 79).

cze na początku XV w. Unna stanowiła nadal raczej miejsce składu na produkty rolne. Miejscowi drobni kupcy prowadzili handel lokalny, najczęściej wyrobami żelaznymi, płótnem, solą i żywnością. Jedyne nieliczni bogaci kupcy brali czynny udział w handlu międzynarodowym, docierając nawet do Rewla i Nowogrodu¹⁹. Natomiast warstwy średniozamożne nie miały na miejscu możliwości zdobycia szybkiego awansu społecznego. Brak perspektyw powodował, że najprężniejszy element, rekrutujący się właśnie z tej grupy mieszkańców Unny, emigrował w poszukiwaniu łatwiejszej kariery i możliwie szybkich zysków. Udawali się oni z reguły do miast hanzeatyckich położonych na terenach słabiej zaludnionych i mniej rozwiniętych gospodarczo. Jednym z takich punktów docelowych był Gdańsk, z którym zresztą cała Westfalia już od dawna utrzymywała związki gospodarcze²⁰.

Gdańsk po klęsce grunwaldzkiej zakonu krzyżackiego stopniowo emancypował się spod jego władzy. Jednocześnie, wykorzystując swoje dogodne położenie geograficzne, dążył do opanowania wyłącznego pośrednictwa w handlu między Zachodem a swoim zapleczem i wbrew interesom miast wendyjskich z Lubeką na czele powoli zacieśniał bezpośrednie kontakty z Anglią i Holandią. Władze ponad 10-tysięcznego Gdańska traktowały życzliwie przybyszów z zachodniej Europy, bowiem ich powiązania rodzinne i ekonomiczne, a także przywożona gotówka, stwarzały dalsze możliwości pośredniczenia w licznych transakcjach handlowych z korzyścią dla miasta. Wzrastała więc liczba osób, które otrzymywały prawo miejskie, a jednocześnie poprzez aktywną działalność handlowo-lichwiarską lub udane małżeństwa zdobywały w szybkim tempie upragniony awans²¹. Wśród szukających możliwości zrobienia kariery w tym mieście znaleźli

¹⁹ HR, Abt. II, Bd. 7, nr 371; HU, Bd. 4, Halle 1896, nr 422, 703, 828, 975, 1051; HU, Bd. 5, nr 74, 89, 412; E. Daenell, *Die Blütezeit der deutschen Hanse*, Bd. 2, Berlin 1906, s. 307; W. Stein, *Die Hansestädte*, Hansische Geschichtsblätter, Bd. 20, München u. Leipzig 1914, s. 264; H. Rothert, *Westfälische Geschichte*, Bd. 1, Gütersloh 1939, s. 139, 229, 318, 366—373, 406, 424, 444.

²⁰ Z Westfalii przywożono do Gdańska głównie płótno, towary żelazne, piwo lub sukno wełniane. Problem znaczenia sfery bałtyckiej dla gospodarki Westfalii porusza H. Samsonowicz, op. cit., s. 139—140. O emigracji z okolic Dortmundu zob. H. Rothert, *Die Westfalen in Danzig*, Beiträge zur Geschichte Dortmunds und der Grafschaft Mark, Jg 17, Dortmund 1909, s. 1—55; O. Schnettler, *Westfalen und die Besiedlung des deutschen Ostens*, Westfalenland. Heimatbeilage zum Westfälischen Tageblatt, Hagen 1930, s. 9—11.

²¹ E. Cieślak, *Walki ustrojowe w Gdańsku i Toruniu oraz niektórych miastach hanzeatyckich w XV w.*, Gdańsk 1960, s. 39—58; M. Małowist, *Studia z dziejów rzemiosła w okresie kryzysu feudalizmu w zachodniej Europie w XIV i XV wieku*, Warszawa 1954, s. 390—438.

się również Tideman i Albrecht Giesowie, synowie nieznanego z imienia mieszkańca Unny²².

Młody Albrecht już w marcu 1426 r. był kupcem gdańskim, chociaż nie wiadomo kiedy otrzymał obywatelstwo Głównego Miasta²³. Nie ulega jednak wątpliwości, że prawo miejskie uzyskał wcześniej od swego starszego brata, z którym przybył do Gdańska. Kariera obu braci była typowa dla kupca późnośredniowiecznego miasta hanzeatyckiego. Albrecht, jako przedsiębiorczy szyper i kupiec, woził początkowo osobiście różne towary — osmund, miedź, wańczos, dyle, klepki, płótno — do Wismaru, Lubeki i szeregu innych miast. Zlecał także znajomym szyprom przewożenie swoich towarów, a niekiedy wykupywał tylko część statku²⁴. Na podstawie dostępnych danych trudno jest ustalić jego zamożność, ale musiał on zebrać spory kapitał, skoro ożenił się z Elżbietą, wdową po bogatym kupcu Jerzym Schelle, a w latach 1440—1444 pełnił funkcję starszego w bractwie św. Jerzego w Gdańsku. Nadal prowadził działalność handlową, stosując zapewne kredyt i obroty bezgotówkowe. Należał przy tym do wielu spółek kupieckich, między innymi do tzw. „Sendeve”²⁵. Wbrew oficjalnym zakazom, tak jak wielu innych zamożniejszych mieszczan, posiadał on w Gdańsku najprawdopodobniej kilka posesji, jedną z nich był dom usytuowany w centrum Głównego Miasta przy ulicy Ław Chlebowych²⁶.

²² Dwie siostry Tidemana i Albrechta Giesów zostały wydane za mąż jeszcze w Unnie i nie wiadomo czy wyemigrowały również do Prus, chociaż syn starszej został najprawdopodobniej proboszczem w Szadółkach koło Gdańska. Wszystkie podstawowe informacje dotyczące dat urodzin, zawarcia małżeństw, pełnionych funkcji oraz śmierci poszczególnych przedstawicieli gdańskiej rodziny Giesów zawierają następujące rękopisy: PAŃ Gd., Ms. 600, fol. 6v., 7, 7v.; Ms. 602, fol. 35v.—38; Ms. 604, fol. 61—65; Ms. 1061; Ms 807 (częściowo); WAP Gd., 300, R/Ll 28, fol. 197—214. Por. też A. Giese, op. cit., passim.

²³ HU, Bd. 6, nr 618. Być może skutki zarazy, która panowała w Gdańsku w 1427 r. umożliwiły przybyśsom z Unny zrobienie w przyspieszonym tempie kariery (WAP Gd., 300, R/H 20, s. 54).

²⁴ HR, Abt. II, Bd. 1, Leipzig 1876, nr 159, 543; HU, Bd. 6, nr 1023; HU, Bd. 7, nr 215, 327, por. nr 183 przyp. 1.

²⁵ HU, Bd. 8, nr 1160; H. Samsonowicz, *Dwa fragmenty gdańskich rachunków kupieckich w XV wieku*, [w:] *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*, Warszawa 1960, s. 266—275; tenże, *Badania nad kapitałem mieszczańskim Gdańsk w II połowie XV wieku*, Warszawa 1960, s. 34—39.

²⁶ E. Keyser, *Der bürgerliche Grundbesitz der Rechtstadt Danzig im 14 Jahrhundert*, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins (cyt. ZWG), H. 58, Danzig 1918, s. 53. Por. W. Stephan, *Danzig. Gründung und Strassennamen*, Marburg/Lahn 1954, s. 88—89; *Katalog der Danziger Stadtbibliothek*, wyd. O. Günther, Bd. 5, Danzig 1921, s. 6.

Zmarł bezdzietnie około 1457 r. i dlatego wydaje się pewne, że przeznaczył jakieś legaty swojemu bratu Tidemanowi²⁷.

Tideman (Tytke, Tideke, Tilemann, Tydemann, Tidemann) Giese zajmował się także początkowo drobnym i średnim handlem, docierając do Rewla, Londynu i Wismaru. Podobnie, jak jego młodszy brat Albrecht, w celu zmniejszenia ryzyka, wykupywał niekiedy tylko część statku do przewozu swoich towarów²⁸. Zastanawiające, że dopiero w 1442 r. nabył obywatelstwo Głównego Miasta Gdańska²⁹. Jeszcze w tym samym roku poślubił Małgorzatę, córkę ławnika Hermana Rogge, co wskazywałoby raczej na pokaźną zamożność i operatywność przybysza z Unny. Świadczy o tym również fakt wybrania go w 1447 r. starszym w bractwie św. Jerzego, lub też wydanie w 1460 r. jego najstarszej córki Aalke (Belke) za męża za ławnika Jana Angermünde³⁰. Podobnie jak inni gdańscy kupcy dostrzegał w przyłączeniu Prus do Polski szansę dla zwiększenia swoich zysków, toteż w 1457 r. pożyczył miastu na cele wojenne wysoką kwotę 700 grzywien³¹. Zmarł przypuszczalnie w 1465 r. w dobrach Szadółki (Schüddelkau)³².

Interesy ojca przejął wkrótce jego najstarszy syn, również Tideman (ur. około 1445 r.), który już w 1464 r. poślubił córkę Tidemana Monick, Natalię, a po jej śmierci (1499 r.) ożenił się z Barbarą, córką byłego burmistrza Filipa Bischoffa. Prowadził on handel na szeroką skalę, a zgromadzone pieniądze lokował w posiadłościach ziemskich³³. Od 1473 r.

²⁷ Wdowa po nim Elżbieta Giese ufundowała 2 X 1462 r. ołtarz w kościele NMP w Gdańsku, *Katalog der Danziger Stadtbibliothek*, s. 6, 12.

²⁸ HU, Bd. 6, nr 1023; HU, Bd. 7, nr 302, 489; HR, Abt. I, Bd. 8, nr 769, 770.

²⁹ WAP Gd. 300, R/Bb 60. Przypuszczalnie Tideman Giese był uprzednio mieszczaninem Starego Miasta Gdańska.

³⁰ Jan Angermünde był od 1458 ławnikiem, od 1462 rajcą, a w 1477 został burmistrzem. O karierze Angermündów w Gdańsku H. Samsonowicz, *Badania nad kapitałem...*, s. 94—97, 105—107.

³¹ Obok sumy 870 grz. Jakuba Falke był to najpoważniejszy wkład w porównaniu z pożyczkami innych mieszczan gdańskich, M. Foltz, *Geschichte des Danzigers Stadthaushalts*, Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreussens, Bd. 8, Danzig 1912, s. 449—452.

³² Wieś ta w poł. XV w. należała do szpitala św. Ducha w Gdańsku. Przypuszczalnie Giesowie wydzierżawili lub kupili tę wieś od rady miejskiej, WAP Gd., 300, R/Ll 28, fol. 197. O historii tej miejscowości zwanej uprzednio Schedirwicz, por. P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. 1, Danzig 1913, s. 5, 52, 90, 320, 383.

³³ HU, Bd. 11, München u. Leipzig 1916, nr 146, 770. Tideman Giese kupił w 1467 r. dobra Łaguszewo (Lagschau) za 1100 grz. Współdzierżawił wieś Wartsch (Wartsch), dzierżawił Rudno (Rauden) i Lignowy k. Gniewu, P. Czaplowski, *Senatorowie świeccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich 1454—1772*, Toruń 1921, s. 120; J. Muhl, *Geschichte des Gutes Wartsch*, Quellen und Dar-

był ławnikiem, od 1485 r. rajcą, zaś w 1490 r. został wybrany sędzią³⁴. Wielokrotnie reprezentował radę miejską na zjazdach stanów Prus Królewskich i posłował do króla polskiego³⁵. Od 1462 r. należał do bractwa św. Jerzego, ale z chwilą zorganizowania ławy św. Reinholda (1481 r.), skupiającej głównie bogatych przybyszów z Westfalii, został również jej członkiem³⁶. Zmarł 23 października 1505 r. pozostawiając dwóch synów, z których starszy Hans został księdzem, a młodszy Tideman obrał karierę kupiecką³⁷.

Wydaje się pewne, że aktywność oraz zajmowane stanowiska Tidemana Giesego ułatwiły mu wydanie starszej siostry Małgorzaty (28 I 1476 r.) za Jakuba Frechtena³⁸. Z drugiej natomiast strony jego najmłodszy brat Albrecht (ur. około 1450 r.) musiał przechodzić kolejno wszystkie szczeble kariery kupieckiej bez widoków na możliwość zasiadania w radzie miejskiej dopóki żył Tideman³⁹.

stellungen zur Geschichte Westpreussens, Bd. 11, (*Studien zur westpreussischen Gütergeschichte*, Theil 2), Danzig 1926, s. 17; tenże, *Danziger Bürger auf der Danziger Höhe*, Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins (cyt. MWGV), Jg. 3, Danzig 1931, s. 56; tenże, *Danziger Bürgergeschlechter in ländlichem Besitz*, ZWG, H. 71, Danzig 1934, s. 98.

³⁴ WAP Gd., 300, R/q.H 2, s. 102; WAP Gd., 300, R/G 33, s. 89—121; PAN Gd., Ms. 1058, s. 60, 106; SRP, Bd. 4, s. 735, 753, 779; A. Giese, op. cit., s. 113.

³⁵ *Akta Stanów Prus Królewskich* (cyt. ASPK), wyd. K. Górski, M. Biskup, t. 2, Toruń 1957, nr 184; ASPK, t. 3, Toruń 1961, nr 15, 17, 18, 20, 24, 163; por. SRP, Bd. 4, s. 791.

³⁶ P. Simson, *Der Artushof in Danzig und seine Bruderschaften, die Banken*, Danzig 1900; s. 42; H. Rotherf, *Die Westfalen in Danzig*, s. 26—27; F. v. Klocke, *Westfalen und der deutsche Osten vom 12. bis zum 20. Jahrhundert*, Münster 1940, s. 57—58.

³⁷ SRP, Bd. 4, s. 333. Syn Tidemana Giesego, również Tideman, urodził się w 1491 r. W 1514 r. wpisał się do bractwa św. Jerzego (WAP Gd., 300, R/Bb 5¹, s. 307). W 1526 r., w czasie rewolty, został wybrany do ławy, ale w rok później król usunął go z zajmowanego stanowiska (WAP Gd., 300, R/G 32, s. 14). W 1531 r. ponownie objął funkcję ławnika, w 1539 r. został rajcą, a w 1540 r. burmistrzem. Ponadto w 1547 i 1555 r. był burgrabią (H. Strehlau, *Burggrafen in Danzig 1501—1602*, *Östdeutsche Familienkunde*, Jg. 12, Neustadt/Aisch 1964, s. 330). Tideman Giese ożenił się najpierw z Urszulą, córką Henryka von Suchten, z którą miał 6 dzieci. Po śmierci pierwszej żony poślubił 24 II 1538 r. Barbarę Schilling, która obdarzyła go jeszcze sześciorgiem dzieci.

³⁸ Jakub Frechten należał do bardzo operatywnych i bogatych kupców gdańskich. W 1481 r. został ławnikiem. Por. H. Samsonowicz, *Badania nad kapi-tałem...*, s. 112.

³⁹ Wprawdzie Tideman Giese miał 3 młodszych braci, ale dwaj z nich Michał i Herman nie odegrali większej roli, gdyż pierwszy zmarł w 1471 r., a drugi siedem lat później. Najdłużej żył najmłodszy Albrecht. M. Gumowski, op. cit., s. 64, nazywa go Wojciechem Giese, co jest tylko częściowo uzasadnione, por. uwa-

Albrecht Giese jako 18-letni młodzieniec był faktorem w kantorze hanzeatyckim w Londynie (Stalhof), gdzie w chwili wybuchu wojny angielsko-hanzeatyckiej został aresztowany i osadzony w więzieniu. Po uwolnieniu specjalizował się nadal w handlu z miastami zachodniej Europy, wożąc lakmus, płótno itd.⁴⁰ Zebrawszy odpowiednio wysoki kapitał ożenił się w lipcu 1473 r. z Elżbietą, jedyną córką rajcy gdańskiego Tidemana Langenbecka i Natalii z domu Ferber.

Langenbeckowie (Langerbeckowie) zamieszkiwali w XIV i XV w. wiele miast hanzeatyckich (Hamburg, Roztokę, Buxtehude, Dorpat). Z reguły zajmowali się oni prowadzeniem handlu i często zasiadali we władzach⁴¹. Nie wiadomo jednak czy byli oni w jakiś sposób powiązani z Langenbeckami osiadłymi w Gdańsku, gdzie od końca XIV w. żyło przynajmniej trzech przedstawicieli tego rodu: kupiec Jan⁴², ławnik Głównego Miasta Hildebrand (zm. 1395 lub 1393 r.)⁴³ oraz Edward (Euerd), właściciel posesji przy ulicy Św. Ducha⁴⁴. Nie udało się ustalić, który z nich był ojcem Tidemana Langenbecka, pełniącego od 1446 r. funkcję ławnika, od 1453 r. rajcy, a od 1458 r. sędziego w Głównym Mieście⁴⁵. Tideman poślubił w 1445 r. Natalię, 17-letnią córkę Eberharda Ferbera⁴⁶. Po zawarciu małżeństwa nadal prowadził rozległe transakcje handlowe⁴⁷. Z chwilą rozpoczęcia konfliktu zbrojnego z Zakonem udzie-

gi J. Hertla, *Czy Wojciech to Adalbert. Problem zamiennej używalności tych imion w Polsce średniowiecznej*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 2—3/1972, s. 272 i 295.

⁴⁰ HU, Bd. 9, Leipzig 1903, nr 467, 479, 482, 484, 541, 794; HU, Abt. II, Bd. 6, Leipzig 1890, nr 370, 531, 532; HR, Abt. II, Bd. 7, nr 42. O wojnie Hanzы z Anglią szerzej E. Daenell, op. cit., s. 42—53; H. Fiedler, *Danzig und England. Die Handelstrebungen der Engländer vom Ende des 14. bis zum Anfang des 17. Jahrhunderts*, ZWG, H. 68, Danzig 1928, s. 93—98.

⁴¹ HU, Bd. 3, Halle 1882—1886, nr 399; HR, Abt. II, Bd. 1, nr 543; HR, Abt. II, Bd. 2, nr 439; HR, Abt. III, Bd. 1, 2, 4, zob. indeksy..

⁴² HU, Bd. 5, nr 254.

⁴³ P. Simson, *Die urkundlich nachweisbaren Bürgermeister, Ratmänner und Schöffen der Reichsstadt Danzig bis 1417, der Altstadt und Jungstadt Danzig bis 1455*, ZWG, H. 55, Danzig 1913, s. 174; HU, Bd. 5, nr 188; HR, Abt. I, Bd. 4, nr 175, 176, 663.

⁴⁴ *Ein Danziger Wachstafelzinsbuch aus dem 15. Jahrhundert*, wyd. G. Galster, Zeitschrift für Ostforschung, Jg. 8, H. 2, Marburg/Lahn 1952, s. 244, nr 192.

⁴⁵ WAP Gd., 300, R/G 32, s. 20; WAP Gd., 300, R/G 33, s. 61—62; WAP Gd., 300, R/q.H 2, s. 101; por. SRP, Bd. 4, s. 324—329.

⁴⁶ O rodzie Ferberów i jego znaczeniu w Gdańsku, por. E. Kestner, *Eberhard Ferber Bürgermeister von Danzig*, ZWG, H. 2, Danzig 1880, s. 17—192 i ZWG, H. 3, Danzig 1881, s. 3—50; H. Zins, *Ród Ferberów i jego rola w dziejach Gdańska w końcu XV i XVI w.*, Lublin 1951.

⁴⁷ AT, Kat. II—IX, 3, s. 82, 166; HU, Bd. 8, nr 160, 208, 230, 235, 412.

lił miastu pożyczki pieniężnej, w zamian za co współdzierzał przez krótki czas okręg pucki⁴⁸. Ponadto z polecenia rady piastował w okresie trwania wojny trzynastoletniej urząd administratora okręgu i miasta Hel⁴⁹. Jednocześnie, razem z innymi kupcami, zajmował się spławianiem różnych towarów leśnych z ziem polskich, a także handlował bydłem⁵⁰. Całokształt działalności Tidemana Langenbecka wskazuje, że należał on do czołowych przedstawicieli patrycjatu gdańskiego i dążył, w dobrze rozumianym własnym interesie, do utrzymania bardzo korzystnych związków z Koroną⁵¹. Zmarł najpóźniej w 1469 r.⁵² Pozostawił niezamężną córkę Elżbietę (ur. w 1455 r.) przeznaczoną na żonę bliżej nieznanemu Natarpowi, ale po niespodziewanej śmierci narzeczonego, matka wydała ją za 23-letniego Albrechta Gieseego. Zawarcie tego małżeństwa w znacznym stopniu potwierdza fakt, że młody małżonek Elżbiety Langenbeck cieszył się już wówczas poważaniem wśród bogatego mieszczaństwa gdańskiego, a jednocześnie Albrecht Giese i jego rodzina zostali spowinowaceni z potężnym i wpływowym rodem Ferberów.

Albrecht Giese nadal uczestniczył aktywnie w handlu, korzystając przede wszystkim z ożywienia kontaktów z Holandią i Anglią. Pomyślne zakończenie wojny z Zakonem przyniosło miastu poważne udogodnienia i przywileje uzyskane w wyniku nadań króla polskiego. Gdańsk stawał się szybko najważniejszym portem w basenie Morza Bałtyckiego. O jego rozkwicie świadczył między innymi gwałtowny przyrost ludności (do 30 tysięcy), jak również wspaniałe budowle świeckie, a zwłaszcza bogate, przestronne i wygodne kamienice⁵³. Albrecht Giese był zapewne właścicielem kilku posesji, a może nawet miał jakieś dobra ziemskie⁵⁴. W przeciwieństwie do swego brata Tidemana nie należał do ławy św.

⁴⁸ *Acten der Ständetage Preussen unter der Herrschaft des Deutschen Ordens* (cyt. ASP), wyd. M. Toeppen, Bd. 4, Leipzig 1884, nr 289; P. Simson, *Danzig im Jahre 13-jährigen Kriege von 1454—1466*, Danzig 1891, s. 128; M. Foltz, op. cit., s. 450.

⁴⁹ S. Rühle, *Die Stadt Hela im Mittelalter*, ZWG, H. 69, Danzig 1929, s. 138—139; SRP, Bd. 4, s. 502.

⁵⁰ M. Biskup, *Handel wiślany w latach 1454—1466*, Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych, t. 14, Poznań 1953, s. 194—195.

⁵¹ ASP, Bd. 4, nr 384—387.

⁵² G. Löschin, *Die Bürgermeister, Rathsherren und Schöppen des Danziger Freistaates und die Patricierfamilien*, Danzig 1868, s. 8 podaje datę zgonu 1465 r. Natomiast kronika gdańska wymienia marzec 1468 (SRP, Bd. 4, s. 331). Por. H. Samsonowicz, *Badania nad kapitałem...*, s. 72, przyp. 22.

⁵³ M. Bogucka, *Gdańsk jako ośrodek produkcyjny w XIV—XVII w.*, Warszawa 1962, s. 8—9; H. Samsonowicz, *Handel zagraniczny Gdańska w drugiej połowie XV wieku*, Przegląd Historyczny, t. 47, Warszawa 1956, s. 283—352.

⁵⁴ WAP Gd., 300, R/LI 28, fol. 198.

Reinholda, ale uczestniczył w posiedzeniach i spotkaniach towarzyskich bractwa św. Jerzego, do którego został zapisany przez swego ojca w 1462 r. Przez cały okres prowadził bardzo aktywną działalność, a jego statki i towary docierały nawet do zachodnich brzegów Francji⁵⁵.

Do przejścia swoich interesów przygotowywał najstarszego syna, również Albrechta, urodzonego 17 XII 1474 r. Początkowo pomagał on ojcu w kantorze, a w 1501 r. wpisał się do bractwa św. Jerzego⁵⁶. Pozostali synowie Albrechta, wyjąwszy Tidemana przeznaczanego do stanu duchownego, otrzymali wykształcenie potrzebne przyszłym kupcom, a następnie zdobywali praktykę w różnych kantorach. Marcin (ur. 4 IV 1476 r.) przebywał w Anglii, gdzie zmarł 3 VII 1504 r., a Michał (ur. 11 IX 1477 r.) wpisał się w 1507 r. do bractwa św. Jerzego w Gdańsku, ale wkrótce zmarł na Litwie⁵⁷. Eberhard (ur. 12 I 1479 r.) przeprowadzał liczne transakcje w Koronie, gdzie zachorował i po przewiezieniu do Gdańska zmarł mając 29 lat. Szósty syn Herman (ur. 9 VI 1484 r.) także zajmował się handlem i w 1514 r. wpisał się do bractwa św. Jerzego⁵⁸. Podobnie i najmłodszy Jerzy (ur. 2 IV 1497 r.) obrał zawód kupca. W sumie na początku XVI w. Giesowie z Gdańska posiadali swoje kantory i faktorie w Lubece, Królewcu, Rewlu, Wilnie, Kownie, Lublinie, Krakowie, docierali również do Poznania i na Śląsk⁵⁹.

Niewątpliwie największą troską Albrechta Giesego było zapewnienie swoim córkom odpowiednio wysokiego posagu. Nagle jednak zmarł (3 VI 1499 r.), pozostawiając 12 dzieci oraz ciężarną żonę. Na podstawie zachowanych przekazów trudno jest ustalić jego zamożność, ale na pewno zdołał uzbierać pokaźny kapitał, skoro wdowa po nim, Elżbieta Giese, doprowadziła do zawarcia wielu korzystnych związków małżeńskich swoich dzieci⁶⁰. I tak pierworodnego syna Albrechta ożeniła 24 X 1507 r. z Katarzyną Ketting, córką bogatego mieszczanina Łukasza. Tenże Albrecht został w 1513 r. ławnikiem, ale zmarł najpóźniej na początku 1514 r. Najstarsza córka Katarzyna (ur. 25 XI 1481 r.) wyszła za mąż 14 I 1503 r. za Wilhelma Wicherlinga z Zwolle (Holandia). Małgorzata (ur. 8 XI 1485 r.) została mniszka, a wkrótce przełożoną w klasztorze w Żarnowcu. Zmarła w 1545 r. Kolejna córka Elżbieta (ur. 11 IV 1487 r.) poślubiła 27 I 1510 r.

⁵⁵ WAP Gd., 300, 43/4b, k. 23 v., 60, 168 v.; HU, Bd. 11, nr 754; HR, Abt. III, Bd. 2, Leipzig 1883, nr 163.

⁵⁶ WAP Gd., 300, R/Bb 51, s. 65.

⁵⁷ Ibid., s. 235.

⁵⁸ Ibid., s. 156.

⁵⁹ H. Samsonowicz, *Życie miasta średniowiecznego*, Warszawa 1970, s. 134.

⁶⁰ Por. P. Simson, *Das Testament des Danziger Schöffen und Ratsherrn Otto Angermünde von 1492*, MWGV, Jg. 14, Danzig 1915, s. 42—48.

kupca holenderskiego Hansa von Löwen. Natalia (ur. 17 XII 1489 r.) została wydana 8 II 1512 r. za Hansa Krakaw z Bartoszcyc, a Brygida (ur. 22 I 1492 r.) wyszła 26 VIII 1515 lub 1516 r. za wdowca Eberharda Rogge⁶¹. Najmłodsza Anna (ur. 24 IX 1499 r.) poślubiła Jana Stutte w 1520 r., a więc już po śmierci swojej matki, która zmarła 1 VI 1518 r.⁶²

Szósty syn Albrechta i Elżbiety Giese, Herman, od 1522 r. był żonaty z Katarzyną, córką znanego patrycjusza Reinholda Feldstedte, ale nie osiągnął on większych zaszczytów, zmarł bowiem w pierwszej połowie 1528 r. Lepiej powiodło się najmłodszemu synowi Jerzemu Giese, który w 1536 r. został ławnikiem, w 1545 r. rajcą, a w 1554 i 1558 był burgrabią. Z ramienia rady miejskiej posłował na sejmiki pruskie oraz zjazdy hanzeatyckie. Dnia 25 V 1535 lub 16 I 1534 r. poślubił córkę rajcy toruńskiego Tidemana Krügera⁶³.

Najbardziej jednak znaną postacią spośród licznego potomstwa Albrechta i Elżbiety Giese był Tideman (ur. 31 V lub 1 VI 1480 r). Ojciec przeznaczył go do stanu duchownego i w 1492 r. wysłał na studia do Lipska, gdzie w 1499 r. uzyskał stopień magistra. W 1504 r. został kanonikiem warmińskim, w 1538 r. biskupem chełmińskim, a w 1549 r. biskupem warmińskim. Nie ulega wątpliwości, że kariera Tidemana Giesego była w poważnej mierze uzależniona od koligacji z wieloma bogatymi rodami mieszczańskimi na terenie Prus Królewskich, a zwłaszcza Gdańska. Ze strony ojca był on spowinowacony z Angermündami, Bischoffami, Frechtenami, Monickami, Suchtenami. Poprzez matkę został spokrewniony z Ferberami, którzy ułatwili mu uzyskanie godności kanonika warmińskiego. W dalszej karierze pomocne mogły okazać się także powiązania poprzez małżeństwa braci i sióstr z Feldstedtami, Kettingami, Krügerami, Roggenami, Stuttenami. Jednocześnie stopniowo rosło znaczenie samego Tidemana Giesego. Dnia 27 II 1519 r. otrzymał on od króla polskiego szlachectwo, a przywilej ten obejmował także jego rodzeństwo⁶⁴.

⁶¹ Eberhard Rogge od 1521 r. pełnił funkcję ławnika, od 1523 r. był rajcą. Brygida Rogge zmarła 2 VIII 1567 r.

⁶² Jan Stutte został w 1522 r. ławnikiem, w 1531 r. rajcą, a w 1550 r. burmistrzem. Anna Stutte zmarła 13 VIII 1561 r.

⁶³ HR, Abt. III, Bd. 8, Leipzig 1910, nr 63; HR, Abt. IV, Bd. 2, Leipzig 1883, nr 120; H. Strehlau, op. cit., s. 330; A. Giese, op. cit., s. 116. Jerzy Giese zmarł 3 II lub 30 I 1562 r.

⁶⁴ PAN Gd., Ms. Uph. f. 172, fol. 23—24; PAN Gd., Ms. 616, fol. 87—88; J. Kolberg, *Ermländisches in der polnischen Kronmetrik*, Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands, Bd. 19, Braunsberg 1916, s. 486, nr 2908; E. v. d. Oelsnitz, *Das Wappen der Giese*, Altpreussische Geschlechterkunde, Jg. 6, H. 3, Königsberg 1932, s. 49—50; Por. K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 4, Lipsk 1839, s. 124—130.

W ten sposób nobilitacja potomków Albrechta Giesego niejako przypieczętowała uzyskany wcześniej przez tę rodzinę awans w szeregi patrycjatu gdańskiego. Należy przy tym dodać, że Giesowie osiągnęli ten cel przy pomocy metod stosowanych już uprzednio przez inne bogate rody mieszczańskie, np. Ferberów czy Zimmermannów. Silna pozycja ekonomiczna i stabilizacja finansowa wsparta licznymi koligacjami familijnymi umożliwiła im zdobycie znaczenia politycznego w Gdańsku, a uzyskane szlachectwo zapewniało na stałe uprzywilejowaną pozycję w ramach społeczności miejskiej.

Teresa Borawska

DIE FAMILIE GIESE IN GDAŃSK
IM 15. UND ZU BEGINN DES 16. JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Der Urahne der Danziger Familie Giese stammte aus Unna, einer kleinen Hansestadt im Herzogtum Kleve (im heutigen Land Nordrhein-Westfalen). Seine Söhne, Albrecht und Tiedemann, kamen nach Gdańsk (Danzig) im zweiten Jahrzehnt des 15. Jahrhunderts. Der Aufstieg beider Brüder war typisch für die Kaufleute in einer spätmittelalterlichen Hansestadt. Zunächst reisten sie mit ihren Waren selbst umher, meist nach den Städten Westeuropas, aber auch nach dem Osten, wie z. B. nach Reval. Allmählich verzichteten sie auf selbständiges Reisen und beauftragten andere Schiffer mit dem Transport ihrer Waren. Um das damit verbundene Risiko zu mindern, gründeten sie kaufmännische Gesellschaften.

Albrecht Giese ist kinderlos gestorben, dafür hinterließ Tiedemann eine Nachkommenschaft, die sehr betriebsam war und durch Vermögensbildung, sowie gelungene Eheschließungen in die Elite einzudringen vermochte, die die Macht in der Stadt ausübte. Der älteste Sohn, ebenfalls Tiedemann beim Vornamen, (geboren um 1445) wurde 1473 zum Schöffen und 1485 zum Ratsherrn der Rechtstadt; er besaß oder hielt in Pacht einige Landgüter. Der jüngste Albrecht (geboren um 1450) hatte dagegen keine Ämter im Schöffengericht, oder im Rat inne, sondern führte eine lebhaftere Handelstätigkeit, die später von seinen Söhnen fortgesetzt wurde, die bereits städtische Würden erhielten.

Zu Beginn des 16. Jahrhunderts hatten die Gieses ihre Kontore und kaufmännische Faktoreien in Lübeck, Königsberg, Reval, Wilna (Vilnius), Kauen (Kaukas), Lublin, Krakau, und erreichten sogar Poznań (Posen) und Schlesien. Ihre wirtschaftliche Stellung und Familienverbindungen (insbesondere mit der Familie Ferber) haben dem fünften Sohn Albrechts, dem Tiedemann Giese (geboren 1480), der in den geistlichen Stand eintrat, die Karriere erleichtert. Als ein Domherr des ermländischen Domkapitels wurde er und seine Brüder von dem König von Polen in den Adelsstand erhoben und 1549 wurde er zum Bischof von Ermland.